

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

PROTOKOL O HODNOCENÍ MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(Posudek oponenta)

Práci předložil(a) student(ka): **Karolína Hamzová**

Název práce: **Rusko-iránské vazby a Kaspický región v letech 1991-2001**

Oponoval (u externích oponentů uveďte též adresu a funkci ve firmě):

PhDr. Jaroslav Bureš, vědecký pracovník orientující se na problematiku Středního východu a Středomoří, Ústav mezinárodních vztahů, Nerudova 3, Praha 1.

CÍL PRÁCE:

Přesné vymezení práce a cílů se nepochybně pozitivně odrazilo na celkové kvalitě práce, protože autorka podřídila strukturu i obsah jednotlivých kapitol zamýšlenému cíli, jenž byl vymezen v úvodu. Vysoce oceňuji i to, že je těžké najít v práci zbytečné, popisné pasáže a práce působí promyšleně, uceleně. Další předností je stručnost a přesnost vyjadřování. V úvodu autorka realisticky redukovala tematické rozpětí práce z hlediska časového (rusko-iránské vztahy v letech 1991-2001) i obsahového (pouze strategicko-politické vztahy), čímž se zbavila povinnosti podrobně popisovat charakter vojensko-technické spolupráce, což ji nemuselo jako ženě vyhovovat. Logické je řazení kapitol a subkapitol – nejprve historie vztahů, poté determinanty a priority národních zahraničních politik ve vztahu ke kaspickému regionu. Posuzování bilaterálních vztahů předchází přesné vymezení zahraničně-politických zájmů obou zemí v daném regionu. Dostatečně bohatá a kvalitní je i literatura, která je i hojně citována. Seznam obsahoval poměrně velké množství monografií klíčových autorů (včetně českých), což je v éře internetu neobvyklé, zvláště u studentů-začínajících autorů.

Cíle práce, tak jak byly stanoveny v úvodu a odrážel je i název, byly v plném rozsahu splněny. Autorka dostatečně popsala rusko-iránské vztahy v kaspickém regionu v daném období a prokázala, že tématu rozumí a dokáže ho z nadhledu odborně interpretovat.

2. OBSAHOVÉ ZPRACOVÁNÍ:

Práce je napsána srozumitelně a je dostupná i laikům, jež se dostatečně neseznámili s danou problematikou, aniž by se snížila její odborná úroveň. Obsahuje řadu odkazů a poznámek upřesňujících danou problematiku, což značně odlehčilo text a učinilo jej přehledným. Autorka poměrně často vstupovala do polemiky s citovanými autory a snažila se interpretovat některé jevy a aspekty podle vlastního úsudku, což je sympatické u začínajícího autora.

Poznámky k jednotlivým kapitolám.

1. kapitola: sblížení postojů SSR-Írán umožnil v této době mimo jiné i strach z trvalé přítomnosti Američanů v Zálivu a po válce v Zálivu i v Iráku. Existovaly obavy, že USA zaplní vakuum v oblasti po stažení Rusů z Afghánistánu.

2.1.1. Je třeba říct, že Chamene'í byl sice částečně pragmatik a spojencem Rafsandžáního, ale reprezentoval v 90. letech jednoznačně konzervativní proud v íránské politice, což bylo patrné zvláště po nástupu prezidenta Chátamího. Ústava (1989) zvýšila pravomoci prezidenta, ale klíčová je skutečnost, jak definovat roli náboženského vůdce (rahbara) poté, co zanikl po smrti Chomejního titul nejvyššího vůdce. Myslím tím např. jeho schopnost ovlivňovat složení parlamentu prostřednictvím jemu podřízené a jim jmenované Rady dohlížitelů, právo potvrzovat prezidenta ve funkci). Navíc prezident nekontroluje armádu, což je při konečném měření sil klíčové. Politický systém Íránu je duální a nevolený náboženský vůdce je schopen výrazně ovlivnit rozhodovací pravomoci voleného prezidenta v zahraničně-politických záležitostech. Zahraničně-politická činnost parlamentu je zase omezována volenou institucí - Řídícím výborem.

Autorka poměrně dobře popsala roli Ruska a částečně i USA v kaspickém a středoasijském prostoru. Ale zcela vynechala roli Číny, která od 90. let výrazně vzrostla, což bylo dáno i tím, že k udržení stabilního vysokého růstu čínské ekonomiky je třeba zajistit, diverzifikované energetické zdroje, z čehož pramenil zájem o tento region. Ustanovení tzv. „šanghajské pětky“ v roce 1996 deklarovala Čína společně s Ruskem i regionálními zeměmi svůj další klíčový zájem - bojovat proti terorismu, organizovanému zločinu a radikálnímu islamismu šířícímu se z Afghánistánu-Pákistánu do nejzápadnější ujburské autonomní čínské provincie Sin-ťiang. Alespoň zmínku by si zasloužily postoje EU k regionu, které jsou sice malé, ale s ohledem na perspektivu možné závislosti na středo-asijské ropě či plynu, perspektivní členství Turecka v EU bych její úlohu neviděl zcela marginální. V tomto ohledu je důležitá i činnost Evropanů v rámci NATO (přítomnost v Afghánistánu a turecká angažovanost v oblasti při organizování vojenské spolupráce v rámci Partnerství pro mír). Je tady symbolicky přítomná i OBSE. V rámci nového transatlantického projektu velkého Blízkého východu již Evropa vyjádřila alespoň verbální zájem o region, především o kavkazský region.

2.1.2. Více bych zdůraznil i význam ekonomického faktoru a multilateralismu na politické rozhodování Íránu, protože jejich důležitost v 90. letech značně stoupla. Írán (ale i Rusko) si uvědomily, že v globalizovaném světě jejich mezinárodní i regionální role bude záviset na vnitřním ekonomickém rozvoji a síle. Americké sankce ILSA (1995-96), zabránění íránské účasti v ropném mezinárodním konsorciu pro kaspickou oblast a soupeření o ropovody měly zasáhnout íránskou ekonomiku i politický systém na nejcitlivějším místě - snížit ropnou rentu a zabránit expanzi íránského vlivu. Íránské rozpočtové příjmy téměř z 90 procent závisí na ropě a Írán velmi rozhodně vystupuje proti nízkým těžebním kvótám a nízkým cenám ropy v rámci OPEC. V 90. letech došlo k výrazné ekonomizaci i multilateralizaci (ECO) íránské zahraniční politiky a diplomacie.

4.4. Írán skutečně realizoval v 90. letech velmi pragmatickou, neidologickou zahraniční politiku řídicí se momentálními národními zájmy, viz. Tádžikistán, Náhorní Karabach, Afghánistán, Kašmír, Perský záliv, Irák, což bylo dáno strachem z izolace, obkličování nepřátelskými mocnostmi z politického vakua. Pollack hovoří o nečitelnosti a malé předvídatelnosti íránské zahraniční politiky, ale spíše pomalu mizel černobílý obraz při jejím hodnocení. Výjimkou byl blízkovýchodní konflikt a palestinská otázka, kde Írán zůstal i po Chomejního smrti velmi rozhodným odpůrcem politiky Izraele a podporovatelem radikálních skupin, které podobně jako Teherán odmítaly právo Izraele na existenci (Hamás, Hizballáh, Palestinský džihád). Írán cvičil radikální islamisty, organizoval jejich setkání a dodával jim i zbraně. To byl hlavní důvod permanentně špatných vztahů s USA - tj. nikoli jeho

destabilizační role v kaspickém, balkánském regionu či Perském zálivu, jak je chybně zmiňováno v různých publikacích. Írán byl největším odpůrcem americké blízkovýchodní politiky od madridské blízkovýchodní konference v roce 1991. Tento postoj se nezměnil ani za Chátamiho prezidentsví. Írán tím získával podporu ze zdola i v sunnitských zemích Blízkého východu. Enormní zájem USA o jaderné zbrojení Íránu, výrobu raketových nosičů a vojenskou spolupráci s Ruskem byl způsoben právě těmito íránskými postoji. Pákistánu (resp. jeho armádě a tajným službám), jenž se stal v 90. letech největším destabilizátorem v regionu (viz Kašmír a Afghánistán) vše prošlo a nebyl sankcionován za své chování. Dokonce vyrobil první islámskou bombu a Chanovy laboratoře šířily jaderné a raketové know how do tzv. rizikových zemí. Důvod je jasný-, protože se Pákistán o blízkovýchodní konflikt jednoduše nezajímal. Bez šrámů zůstala i Saúdská Arábie, nepřímo financující teroristické aktivity proti USA.

s. 37 Mezi potenciální stoupence posilování vztahů Írán-Rusko patřili nacionalističtí eurasisté (Žirinovský) a tzv. „komunističtí aparáčci“. Ty měli dostatečný vliv v Dumě, která v roce 1996 deklarovala ruský zájem na rozvoji vztahů s Íránem, které byl ze strany Ruska prezentován jako partnerství a v íránských dokumentech najdeme časté zmínky o rusko-íránské strategické spolupráci.

3. Rusko i Írán spojuje i strach z nové éry globalizace, posilující síly politické fragmentalizace (např. mnohdy důsledným tlakem na demokratizaci), a ochoty USA (obecně i Západu) měnit za určitých podmínek či v některých případech mezinárodně-právně uznané, politické hranice ve prospěch etnických hranic (viz. Kosovo, Jugoslávie a současný Irák). Rusko a Írán jsou multietnické i multikonfesionální státy a mají strach z podobného trendu. Prosazují status quo a pevnou suverenitu národního státu. Kurdská faktická samostatnost v Iráku (v rámci velmi volné federace) coby zdroj iredentismu, propojování azerbajdžánského (v případě Íránu) i tádžického etnika (v případě Ruska) vzbuzují jejich obavy z dalšího vývoje. Multietnický homogenní nejsou i další regionální země. Jak autorka správně na několika místech dokládá - Írán zhruba v posledních 15 letech přestal využívat etnické solidarity k prosazování vlastních zájmů.

s. 40 Určitá ekonomická závislost byla oboustranná, protože středoasijské země závisely na dovozech ruských strojů, dopravních prostředků, náhradních dílů, ropných-plynárenských zařízení. Rusko v 90. letech neekonomicky dotovalo vývozy svých surovin do regionu.

s.44 Nerozumím tvrzení, že Írán vybalancovával vztahy arabský svět-Rusko.

s. 53 Turecko mělo největší obavy z íránské podpory kurdské PKK, Arménů a arménské otázky, vojenské spolupráce Írán-Rusko. Naopak Íránu nejvíce vadila izraelská vojenská přítomnost v Turecku a severním Iráku, razantní turecké pronikání do Ázerbajdžánu (premiérka Cillerová dokonce v polovině 90. let hrozila unifikací obou zemí). Volná aliance proti „turecké expanzi“ byla vytvořena v 90. letech (Sýrie, Řecko, Kypr, Arménie, Rusko, Írán). Nástup islamistů z Refahu v Turecku (1996-98) otupil ostří nepřátelství (přislíb energetické spolupráce (plynovod), společný postup v kaspické a středo-asijské oblasti, spolupráce ve zbrojním průmyslu aj.). Turecko v té době projevovalo větší zájem konzultovat své problémy se sousedními a islámskými zeměmi (setkání osmičky lídrů islámských zemí v Istanbulu za účasti Íránu).

s. 69 Jenom bych doplnil, že íránskou ropnou dopravní cestu podpořil i Bushův viceprezident Cheney ve funkci ředitele významné americké firmy Halliburton, která se zajímá taktéž transportem ropy. Důvod: varianta byla podle něho levnější a rychlejší.

Závěrečné shrnutí je poněkud skoupé, protože v textu jsem našel mnoho velmi zajímavých postřehů, které by stálo syntetizovat na závěr. Autorka v něm tvrdí překvapivě, že postoje Íránu a Ruska vůči USA jsou neslučitelné. Já bych řekl, že pouze v některých dílčích aspektech (vojenský jaderný program, blízkovýchodní konflikt, přístup k Izraeli) a navenek i v takticko-diplomatických přístupech. Přesto základní strategické cíle obou zemí jsou velmi blízké: postoj k americké monopolaritě, odpor proti turecko-izraelskému pronikání do zakavkazské oblasti podporovanému USA, prosazování politického status quo, proti vojenské přítomnosti USA v regionu, společná cenová ropná politika odlišná od zájmů USA, odpor k výstavbě ropného koridoru Baku-Ceyhan, podobné postoje ke zbrojení a odzbrojení, podpora principu nevměšování USA do vnitřních záležitostí. Obě země mají obavy, že USA se je snaží izolovat a brání jim uplatnit regionální roli a vliv v oblastech jejich životních zájmů. Kromě toho existuje enormní zájem obou stran vojensky spolupracovat. Írán patří dlouhodobě k největším, lukrativním odběratelům ruských zbraní v rozvojovém světě a jeho platební morálka byla a je příkladná. Je však zřejmé, že takto budované partnerství do značné míry závisí na současné konstelaci sil v regionu a je podmíněno ekonomickou slabostí a politickou izolovaností obou zemí. Není ani nemůže být dlouhodobé a stabilní. Vazby na USA mají v případě Ruska větší váhu a důležitost než u Íránu, s tím souhlasím.

3. FORMÁLNÍ ÚPRAVA:

Po formální stránce nemám zásadních výhrad. Přepisy z perštiny, ruštiny a středoasijských jazyků sledují povětšinou novinářský úzus, což je v pořádku. Někde jsou chybné přepisy vlastních jmen (velká písmena), ale celkový počet překlepů je malý. Trochu rušivě působí uvádějící přednáškové klišé v první osobě množného čísla, které není vhodné pro odborný text. Odkazy jsou provedeny starším způsobem, tj. nikoli do textu, ale přímo pod text i s poznámkami, což mám osobně radši, protože to zrychluje vyhledávání. Literatura obsahuje slušný počet kvalitních zahraničních autorů (Ehteshami, Demekjian, Bakhash, Clawson aj.). V Brookings Institute vyšla kniha *Central Asia Security* (2000), kterou bych vřele doporučoval, ale existují i další tituly od K. Pollacka, Saivethe a Browna. Jsou citovány i knihy předních českých odborníků: Gombár, Wanner, Kropáček či Horák aj., což považuji za důležité, že se s nimi autorka seznámila. Čerpala i ze studií Conflict Studies Research Centre, jenž patří mezi kvalitní zdroje informací. V Německu zase vydává Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien užitečné studijní sešity zaměřené na Rusko a postsovětské republiky, Turecko a Írán. Autorka používala pestrou směsici hodnotné periodické literatury. Nenašel jsem ale ani jeden ruský titul a pouze jeden íránský. Zvláště Írán vydává periodika zaměřená na danou problematiku jako je např. *Foreign Policy* a *Amu Darya*, vydávané teheránským IPISem. Problémem bude asi dostupnost a jazykové bariéry. Celkově však lze říct, že rozsah a kvalita použité literatury jsou dostatečné pro daný účel.

4. STRUČNÝ KOMENTÁŘ HODNOTITELE :

Celkový dojem je velmi dobrý. Práce je na patřičné odborné úrovni s rozsáhlým odkazovým a poznámkovým aparátem. Obsahuje mnoho zajímavých postřehů a širších souvislostí, které svědčí o dobré znalosti problematiky. Výběr literatury byl proveden pečlivě a obsahuje mnoho velmi kvalitních titulů. Moje výhrady se zaměřily především na doplnění některých pasáží v textu či větší zdůraznění některých myšlenek. Přestože autorka v úvodu deklarovala, že se nemíní příliš zabývat vojensko-strategickou spoluprací Írán-Rusko, soudím, že vzhledem

k mimořádné důležitosti této formy spolupráce by bylo maximálně vhodné více se tomuto tématu věnovat, například v budoucí doktorské práci.

5. NAVRHOVANÁ ZNÁMKA

Navrhuji známku výborně.

Datum: V Praze dne 30.1. 2007

